

Українська мова і література в школах України

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ТА ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ ЖУРНАЛ

№ 6 (205) ТРАВЕНЬ 2020

Видається з 1999 року. До січня 2012 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах». До січня 2014 р. журнал виходив під назвою «Українська мова й література в сучасній школі»
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія KB № 20009 – 9809 Р від 25. 06. 2013 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДІВП ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Головний редактор – **Станіслав Караман**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Алла Архангельська, доктор філологічних наук, професор кафедри славістики Університету ім. Ф. Палацького (Чеська Республіка)

Зінаїда Бакум, доктор педагогічних наук, професор, ДВНЗ «Криворізький національний університет» (Україна)

Микола Барактян, кандидат педагогічних наук, доцент, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Алла Богущ, академік НАПН України, професор, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Олена Бондарева, доктор філологічних наук, професор, проректор з розвитку лідерства Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Юрій Бондаренко, доктор педагогічних наук, професор, Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

Олена Бровко, доктор філологічних наук професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Анатолій Висоцький, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (Україна)

Ніна Голуб, доктор педагогічних наук, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Катерина Городенська, доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України (Україна)

Олена Горошкіна, доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Анатолій Гуляк, доктор філологічних наук, професор, Інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Ремзі Девлетов, доктор педагогічних наук, професор Ардаханського університету (Республіка Туреччина)

Наталія Дика, завідувач кафедри методики мов і літератури Інституту післядипломної педагогічної освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Наталія Діденко, кандидат педагогічних наук, викладач Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Олена Єременко, доктор філологічних наук, професор, кафедри української літератури і компаративістики Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Лідія Кавун, доктор філологічних наук, професор, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького (Україна)

Ольга Копусь, доктор педагогічних наук, професор, перший проректор з науково-навчальної роботи, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського (Україна)

Тетяна Космеда, доктор філологічних наук, професор, Познанський університет імені Адама Міцкевича (Республіка Польща)

Галина Корицька, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ЗОР (Україна)

Олена Котусенко, головний спеціаліст МОН України з питань викладання української мови та літератури і світової літератури (Україна)

Оксана Кучерук, доктор педагогічних наук, професор кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін ННІ філології та журналістики, Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Лідія Мамчур, доктор педагогічних наук, професор, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (Україна)

Людмила Овсінко, доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Віктор Огнев'юк, академік НАПН України, професор, ректор Київського університету імені Бориса Грінченка (Україна)

Сергій Омельчук, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи, Херсонський державний університет (Україна)

Марія Пентиліук, доктор педагогічних наук, професор, Херсонський державний університет (Україна)

Володимир Різун, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Олександра Савченко, академік НАПН України, професор, Інститут педагогіки НАПН України (Україна)

Григорій Семенюк, доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Ірина Руснак, доктор філолог. наук, професор, директор Інституту філології, Київський університет імені Бориса Грінченка

Василь Нудний, заступник директора з навчально-організаційної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені В. Сухомлинського» (Україна)

Ольга Слоновська, кандидат педагогічних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Україна)

Микола Степаненко, доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (Україна)

Олександр Стишов, доктор філологічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

Іван Хом'як, доктор педагогічних наук, професор, Національний університет «Острозька академія» (Україна)

Таміла Яценко, доктор педагогічних наук, головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури Інституту педагогіки НАПН України

Стефанія Яворська, доктор педагогічних наук, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

НАУКА ШКОЛІ: МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Оксана КУЧЕРУК, Вікторія БІЛЯВСЬКА
Формування риторичної культури студентів-полоністів з використанням інтерактивних методів навчання

3

Зінаїда БАКУМ, Неля ПОДЛЕВСЬКА
Формування лінгвометодичного світогляду студентів-полоністів у процесі вивчення «Методики викладання іноземної (польської) мови»

7

НАУКА ШКОЛІ: ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ

Наталія БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО
Постать Великого Українця
Бориса Грінченка крізь простір століть
До 110 річниці вшанування пам'яті
Бориса Грінченка

11

КОНСУЛЬТУС МОВОЗНАВЕЦЬ

Катерина ГОРОДЕНСЬКА
Українське слово у вимірах сьогодення
Рекомендації з найскладніших уживань
та проблемного правопису. Продовження

15

НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Станіслав КАРАМАН
Дотримання лексичної норми в умовах
сучасної української лінгводинаміки

17

Тетяна ЯРОВЕНКО

Актуальність лінгвостилістичних досліджень
поетичного ономастикону Яра Славутича
в умовах сучасного освітнього процесу

21

Світлана ГОРОБЕЦЬ

Використання елементів практичної
риторики на заняттях мовознавчих дисциплін

24

Олеся ПОНОМАРЕНКО

«Автопортрет зі свічкою» Т. Шевченка
та ідейно-художній зміст поетичної збірки
«Три літа» (1843 – 1845 рр.)
Українська література, 9 клас

27

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ МАГІСТРАНТІВ ТА АСПІРАНТІВ

Дарія КРАВЧУК
Формування комунікативної компетентності
учнів 10 – 11 класів засобами ІКТ

36

Любов ЖУГА

Функціональний потенціал неологізмів
у сучасному українськомовному
інтернет-дискурсі

37

Марія КОЦЮБІВСЬКА

Неологізми модної індустрії
в українськомовному дискурсі мас-медіа

41

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ ВИКЛАДАЧА ТА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Ольга СЛОНЬОВСЬКА

Цикл уроків за творчістю Василя Симоненка.
Урок 3. Патріотична, філософська
та інтимна лірика
До 85-річчя від дня народження
Василя Симоненка

44

Олена ГОЛИК

Микола Хвильовий. «Я (Романтика)».
Символічність образу матері.
Характеристика образів.
Ідейно-художні засоби. Мова твору

48

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

**Надія БАБУХ, Інна ГЕОРГІЦЕ,
Наталія МИХАЙЛОВСЬКА-ВІЛЬДАНОВА**
Особливості використання методів та форм
на заняттях літератури рідного краю
На прикладі творчості Домки Ботушанської

53

СУЧАСНА ПОЕЗІЯ

Ніна ГАВРИЛЮК

Поетична мозаїка

54

УРОК БЕЗ ДЗВІНКА НА ПЕРЕРВУ

Сергій ТИХОЛОЗ

Роздуми вчителя

55

РЕЦЕНЗІЇ. ВІДГУКИ.

Тетяна КОСМЕДА

Головна ідея підручника з української
мови – україноцентризм і лінгвопатріотизм:
запрошення до обговорення...

57

Юлія ВИПНИЦЬКА

Лабіринти інтермедіальності

61

УДК 82.09:81'42]:001.8

ЛАБІРИНТИ ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ

Юлія ВИШНИЦЬКА, доцент кафедри світової літератури Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філологічних наук, доцент

Комплексне враження від монографії Г. В. Бітківської «Сучасний літературний журнал: інтермедіальний дискурс: монографія». – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. – 468 с.: перед нами – концептуально виважене, ґрунтовне, оригінальне і – революційне дослідження, авторка якого, здається, сама не здогадується, який вплив може мати ця праця на теорію інтермедіальності в сучасному літературознавстві.

Говорячи про новаційний аспект дослідження, Галина Бітківська скромно перераховує «спроби»: «створення й обґрунтування теоретичної моделі сучасного українського літературного журналу», поєднання в ній художнього й нехудожнього, вербального й візуального дискурсів та реконструювання семантичних площин, що виникають у результаті цього поєднання, конкретизація теоретичної моделі через типологію метафоричних моделей (с. 7). Однак «спроба» прочитати один із найскладніших літературних конструктів – журнал – в інтермедіальному вимірі видалася не лише вдалою, а й такою, що оживила його (адже підступитися до літературного журналу науковці бояться й дотепер, про що свідчить обмаль дисертацій, як українських, так і зарубіжних, а комплексного дослідження такого рівня наразі в українському літературознавстві немає). Отож революційність цієї монографії вбачаю, *по-перше*, у сміливості дослідниці взятися за такий складний матеріал й упоратися з ним, а *по-друге*, в оригінальній новаторській концепції дослідження. Аргументую свою позицію.

Структура монографії зрозуміла, логічно обґрунтована. Перший теоретичний розділ – певне намацання проблемних зон: пошук прогалин у методології, яку здебільшого використовують під час дослідження літературного журналу; акцентуація на інтермедіальності як найбільш вдалій методології «наукової парадигми», яка уможливить поглянути на журнал повному. У другому теоретичному розділі авторка, прописуючи теоретичні моделі

літературного журналу й аналізуючи в ньому інтермедіальні стратегії, розгортає літературний журнал як інтермедіальний ансамбль текстів. У четвертому розділі саме ці стратегії перевіряються й описуються на конкретних прикладах, тому варто цей практичний розділ перемістити відразу за другим, теоретичним. Третій, практичний розділ, присвячено вербальним і невербальним текстам про мистецтво, а п'ятий – міжкультурному діалогу, що є розширенням інтермедіального вектора від міжмистецького, візуально-вербального до транс- і геокультурного.

Актуальність дослідження беззаперечна, науково вмотивована.

Перший розділ. Цитування з наукових статей, дисертацій, монографій дуже влучне й таке, що демонструє авторські стилі науковців (його не можна передати непрямою мовою, бо втрачиться особливе бачення (до прикладу: із дослідження Ігоря Бондаря-Терещенка: «Вислизнувши з-під репресивного гніту “нормального” видавання, нинішній текст набуває нової енергії у пошуках інакших, альтернативних пристановищ, і наші офіційні журнали-товстуні, з чиїх шпальт советському духові вивітрюватися ще років з десять, перестають бути його монополями носіями» – с. 24) і таких прикладів – по всій монографії).

Пошук Галиною Бітківською найвлучніших, оригінальних, індивідуально-означених висловлень науковців, а не суха констатація певних тез їхніх наукових концепцій свідчить про інтелігентне ставлення дослідниці до інших думок, про вміння вибирати найважливіше, прислухатися й цінувати почуте. Теоретичні розділи монографії виявляють ці пошуки, роздуми, міркування як форми діалогу науковиці з іншими літературознавцями. Цими розділами Галина Бітківська не лише засвідчує глибоке розуміння проблемних аспектів, пов'язаних із таким об'єктом досліджень, як літературний

журнал, а й готує ґрунт для своєї концепції.

Зазначимо деякі «інгредієнти» цього ґрунту: концептуальне положення дослідження Олени Галети про колекцію як спосіб літературної (само)ідентифікації в антологіях Галина Бітківська проектує на аналіз інтермедіального тексту як багаторівневого вербально-візуального конструкту (с. 30); дослідження Ольги Лагутенко про обкладинку стає поштовхом для розгортання тези Галини Бітківської про обкладинку «як передумову, необхідний вступ до сприйняття масиву окремих журналів як цілості» (с. 43); теза Олени Хобти «щодо розкриття змісту зображення у взаємозв'язку між ним і виданням у цілому» стає в рецензованій монографії базовою для аналізу і візуальних, і вербальних матеріалів (с. 46) тощо.

У першому розділі опрацьовано масив українських, польських, російських дисертацій, де досліджуються «роль і значення окремого періодичного видання в певний проміжок літературного процесу; рецептивно-комунікативний потенціал журналу; візуальні характеристики періодики тощо» (с. 49-50) з використанням традиційних міждисциплінарних стратегій. Нове прочитання літературного журналу вимагає нового інструментарію.

У другій частині першого розділу йдеться про появу таких новітніх теорій, як інтерсеміотичність та інтермедіальність. Кожне наукове дослідження осмислюється авторкою монографії як таке, що може дати підказку для концепції естетичного вектору інтермедіальності літературного журналу (як-от «Із секретів...» Івана Франка стає підґрунтям для «поєднування в єдиному рецептивному просторі вербального і візуального текстів» (с. 51)). Грамотно прописано в цьому підрозділі проблемну зону, пов'язану з термінологічним апаратом: авторка монографії зазначає, якими термінами буде послуговуватися у своєму дослідженні, а які експлікують проблему міжмистецької кореляції (наприклад, «гнізда» Олександра Рисака) (с. 52-54).

Галина Бітківська описує значущість і ймовірну спроектованість на концепцію власного дослідження, зокрема, таких тез: типи взаємозв'язків літератури і мистецтва

Ульріха Вайсштайна (с. 60-61), «вектори візуальної рецепції вербального тексту» Валентини Силантьєвої (с. 62), інтерсеміотичні студії польських науковців (с. 65-67); теза Тишуніної про створення в уяві читача нового художнього образу шляхом взаємодії мов різних видів мистецтва (с. 68); теза Дарії Віконської про «типологічні збіги у художньому стилі представників різних видів мистецтва» (с. 70); теза Діка Гігінса про гетерогенне повідомлення (с. 76); теза Конрада Хмелецького про сферу «між», де «художній твір має модель медіального гібриду чи гетерогенного утворення, яке поєднує окремі елементи, що традиційно належать до окремих видів мистецтва» (с. 79).

Огляд українських і зарубіжних (здебільшого польських і німецьких) науково-методологічних джерел засвідчив певні етапи у виникненні й вивченні інтермедіальності. Галина Бітківська демонструє тут не лише беззаперечне розуміння об'єкту дослідження, а й готовність йти новими, не протоптаними в українському літературознавстві стежками, вдумливо послуговуючись напрацюваннями інших науковців і пропонуючи своє бачення теорії інтермедіальності стосовно літературного журналу. Глибина розуміння проблематики – і в проартикульованих суперечностях щодо інтермедіальності (їх авторка монографії виокремлює більше десятка) (с. 82-85).

У другому розділі, присвяченому проблемі моделювання літературного журналу як інтермедіального тексту, дослідниця відразу метафорично означає журнал як «комунікативну платформу, «оптичну» рамку, матрицю для висловлення, що задає й спрямовує сприйняття реципієнта» (с. 89). Таке розуміння журналу проектує авторську «спробу простежити міжмистецьку взаємодію в сучасних літературних журналах шляхом встановлення зв'язків між текстом і позатекстовими структурами, художнім і нехудожнім дискурсом, вербальними й візуальними текстами» (с. 93), тобто – розглянути журнал як «інтермедіальний текст» (другий підрозділ другого розділу).

Авторка пропонує таку дефініцію: «інтермедіальний текст – це складний семіотичний багаторівневий конструкт, у якому можна виокремити художній і нехудожній складник, що утворюються у результаті поєднання вербаль-

них та іконічних (невербальних) засобів передачі інформації» (с. 100). Застосовуючи моделювання як методологічний концепт наукового дослідження, Галина Бітківська створює теоретичну модель (знову скромно зазначаючи, що це «ескіз моделі» – с. 101) літературного журналу як інтермедіального тексту.

Теоретична модель журналу науково обґрунтовується як метафорична (підрозділ 2.4.). Дослідниця описує різні конфігурації цієї метафоричної моделі, як-от: палімпсест, полілог, лексикон, літопис, колаж. Варто наголосити, що Галина Бітківська не підпорядковує теорії текст, а навпаки – саме текст – журнал – диктує типи метафоричних моделей. Ось як про це пише авторка на с. 105: «Для позначення метафоричних моделей пропонуються лексичні одиниці, які наявні в дискурсі аналізованих видань, тобто ми прагнули їх знайти в текстах журналу, а не «накинути» зовні. На вибір ключової метафори впливало бажання віднайти в ній мерехтіння «внутрішнього образу» (за О. Потебнею), який би відповідав тому загальному враженню від журналу, яке сформувалося під час його читання».

Типи (або конфігурації) метафоричних моделей описуються на конкретних прикладах, що допомагає унаочнити теорію. Ідеться не про ілюстрації до теорії, а повноцінний глибокий аналіз інтермедіального тексту з авторською оригінальною інтерпретацією (виокремити для прикладу щось одне складно, адже і палімпсест, і лексикон, і літопис, і колаж, і полілог представлено дуже цікавими прикладами, після яких виникає бажання взяти до рук журнали й побачити в них ті нашарування-сплетіння, які так уміло, глибоко й переконливо описує дослідниця, і порівняти свою рецепцію з її рецепцією й інтерпретацією).

У третьому розділі, об'єктом якого є трансмедіальність, аналізуються журнальні тексти про мистецтво. Підрозділ про *Künstlerroman* охоплює художні твори про митців, твори про малярство аналізуються крізь призму візуальних кодів вербального тексту (підрозділ 3.2) (принагідно зауважимо, як влучно, виважено й оригінально Галина Бітківська називає всі структурні частини монографії, добирає влучні епіграфи. Тому, читаючи це дослідження, переконуєшся, як злагоджено працюють на монографію її сильні позиції: назви розділів, підрозділів, епіграфи).

Інтермедіальність – у фокусі четвертого розділу монографії. Саме в ньому апробуються текстові стратегії інтермедіальності. Як приклад унаочнених стратегій назовемо переможну стратегію персонажів «Козацького роману» (с. 235–240), літературно-критичну стратегію журналу «Кур'єр Кривбасу» (с. 255–256). У другій частині розділу чітко проартикульовано текстові стратегії, зокрема читацька, комунікативна. Легкий і водночас глибокий багатовекторний аналіз інтермедіального тексту, у якому дослідниця постійно перемикає реєстри семіотичних кодів (від візуального до вербального й навпаки), увиразнюється й за рахунок заявлених стратегій. Третій підрозділ охоплює також питання жанрових модифікацій інтермедіального тексту. Так, авторка через жанри масліту (детективи, комікси), масмедійні жанри драми (як-от ток-шоу) й роману підходить до питання журналу як жанру. Провокативна назва підрозділу (зі знаком запитання – с. 297) підсилює суперечку щодо дефініції терміна: то що ж таке журнал – жанр чи літературна форма чи те й те?

Завершує монографію геокультурна трансгресія інтермедіальності. Цей п'ятий розділ розгадує колоніальні «сліди» в журналах 90-х років, розкриває постколоніальні модерні перекодування шевченківського дискурсу (підрозділ 1), розгортає зарубіжну візію українського тексту на матеріалі тематичних номерів часопису «*Literatura na wiesie*», присвячених українській літературі, та низки російських журналів (підрозділ 5.2), а також подає дзеркальну візію: польський текст в українському журналі (підрозділ 5.3). Упевненим акордом геокультурної інтермедіальності стає остання частина розділу: «Інтермедіальність *in lato sensu*: ідеологічні коди культури як тексту» з виокремленням доміантних образів ідеології в сучасних літературних часописах.

Стиль монографії – легкий і глибокий водночас. Монографія написана збалансованою «людською» науковою мовою.

Висновок. Монографія Галини Бітківської «Сучасний літературний журнал: інтермедіальний дискурс» має виразну авторську концепцію, грамотно й послідовно розгорнута, й може зайняти вагоме місце з-поміж нечисленних українських і зарубіжних розвідок з інтермедіальності.